

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2022 • 174-190

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1175683

KUTADGU BİLİĞ'DE PEYGAMBERLİK

The Prophethood in Kutadgu Bilig

Nail KARAGÖZ

Doç. Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Bilimleri
Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan

Assoc. Dr. Kyrgyzstan-Türkiye Manas University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Sciences, Bishkek, Kyrgyzstan

nail.karagoz@manas.edu.kg

<https://orcid.org/0000-0001-6409-6513>

Ayturgan AVAZBEK KIZI

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Mezunu, Bişkek,
Kırgızistan

Graduated from Kyrgyzstan-Türkiye Manas University, Faculty of Theology,
Bishkek, Kyrgyzstan

1814.02030@manas.edu.kg

<https://orcid.org/0000-0002-7960-3634>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 15.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 19.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nail Karagöz-Ayturgan Avazbek Kızı)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

KUTADGU BİLİĞ'DE PEYGAMBERLİK

The Prophethood in Kutadgu Bilig

Öz

Bu çalışma, *Kutadgu Bilig* çerçevesinde Yusuf Has Hâcib'in Peygamberlik kurumuna bakışını ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Kutadgu Bilig*, Türk düşünce tarihinin temel kaynakları arasındadır. Bu eserde Yusuf Has Hâcib kendine özgü şiirsel üslubuyla dinî konulardaki görüşlerini ortaya koymuştur. Onun görüşlerinden hareketle Türk din anlayışının temel özellikleri tespit edilebilir. Yusuf Has Hâcib, eserinde İslam Dini'ne dair pek çok görüşünü edebi bir üslupla yansıtmıştır. Bunlar arasında itikadî konular da yer almaktadır. Peygamberlik kurumu hakkındaki görüşleri özellikle dikkate değerdir. Bu bakımdan çalışmamızda eser ve yazar hakkında bilgi verildikten sonra Yusuf Has Hâcib'in peygamberlik tasavvuruna yer verilmiş, Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün kılan özellikleri, kendisine ve sülalesinden gelenlere saygısı ele alınmıştır. Onun Peygamber, Ehl-i Beyt ve sahabe konusundaki görüşlerinin Hanefî-Mâtürîdî yorum biçimini yansıttığı görülmektedir. Çalışmamız, literatür taraması, kaynak analizi, karşılaştırma ve değerlendirme metotlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig, Peygamberlik, Hanefî-Mâtürîdîlik.

Abstract

This study aims to reveal Yusuf Has Hacib's view of the institution of Prophethood within the framework of Kutadgu Bilig. Kutadgu Bilig is among the main sources of the history of Turkish thought. In this work, Yusuf Has Hacib revealed her views on religious issues with his unique poetic style. Based on his views, the basic features of the Turkish understanding of religion can be determined. Yusuf Has Hacib reflected many of his views on the Religion of Islam in a literary style in his work. Among these, there are also theological issues. His views on the institution of prophethood are particularly noteworthy. In this respect, in our study, after giving information about the work and the author, Yusuf Has Hacib's vision of prophethood is included; the features that made the prophet Muhammad superior to other prophets and his respect for himself and his descendants were discussed. It is seen that his views on the Prophet, Ahl-i Bayt and Companions reflect the Hanafi-Maturidi interpretation. Our study has been actualized with literature review, source analysis, comparison and evaluation methods.

Keywords: Kalam, Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, Prophethood, Hanafi-Maturidism.

GİRİŞ

Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*'in mukaddimesinde "Kuz Ordu" adıyla geçen Balasagun'da doğduğunu¹ ve eserin büyük çoğunluğunu burada yazdığını söylemiştir. O dönemde Karahanlı devletinin yazlık merkezi olan Balasagun, bugün Kırgızistan'ın Tokmok şehri yakınlarında yer alan bir bölgedir.² Müellif 366. beyitte altmış yaşın kendisini çağırıldığını söyler.³ 6495. beyitte ise 462 yılında kitabını bitirdiğini kaydeder.⁴ Bu beyitlerdeki ifadeler birlikte ele alındığında müellifin eserini yazdığı sırada 55-59 yaşlarında olduğu düşünülebilir. 462 hicri yılının 1069-1070 yıllarına denk geldiği dikkate alındığında ise Yusuf Has Hâcib'in 1010-1019 yılları arasında doğmuş olabileceğini söylemek mümkündür. Yazarın çocukluk ve gençlik yıllarında temel ilim tahsil ettiği, Arapça ve Farsça öğrendiği, astroloji ve matematikle uğraştığı eserinden anlaşılmaktadır.⁵

Yusuf Has Hâcib, eserini Karahanlı hükümdarlarından Tavgaç Buğra Han'a takdim etmiş ve hükümdarın övgüsünü ve takdirini kazanmıştır. Aynı zamanda hükümdar Tavgaç Buğra Han kendisine devletin önemli makamlarından biri olan Has Hâciblik unvanını da vermiştir.⁶ Yusuf Has Hâcib bundan sonraki ömrünü devlet hizmetinde geçirmiştir ve Kaşgar'da 1077'de vefat etmiştir, türbesi orada bulunmaktadır.⁷

Kutadgu Bilig, Karahanlılar döneminde edebî eser niteliğinde yazılmış ilk örnektir. Karahanlı Türkçesi olan Hakaniye lehçesi ile yazılmıştır. *Aruzun fe'ulün/ fe'ulün/ fe'ulün/ fe'ul* kalıbıyla yazılmıştır. 124 beyitlik üç kaside ve yer yer konuyla ilgili verilen 173 dörtlük sonradan ilave edilmiştir. Bu eser, yapılan ilavelerle birlikte 6645 beyittir. Eserin 77 beyitlik bir mukaddimesi bulunmaktadır ancak bu kısım 6645 beytin dışındadır.⁸ Eserin Kahire, Viyana, Fergana nüshaları vardır.⁹

"Kutadgu" eklemeli bir kelimedir. "Kut" isim köküne "+ad" eki eklenmiş, ona da "+gu" eki eklenerek oluşturulmuştur. "Kut", eski Türk düşüncesinde devleti yönetme yetkisinin hükümdarlara Tanrı tarafından verildiği şekilde değerli bir anlam içeriğine sahiptir. Ayrıca saadet, bahtiyarlık, talih vb. anlamları da vardır. Böylece *Kutadgu Bilig*, "kutlandıran bilgi" veya "kutlu olma bilgisi" anlamını kazanmış olur.¹⁰

Kutadgu Bilig'de esas olarak "ideal insan" teması işlenir. Yusuf Has Hâcib kendi dönemindeki ideal insanda hangi vasıfların bulunması gerektiğini anlatır. Ona göre ideal insan, Allah'a sağlam bir inançla bağlı, takvalı bir mümin; iyi huylarla bezenmiş ve bütün kötü niteliklerden temizlenmiş bir insandır. Yusuf Has Hâcib hayalindeki bu ideal insan tipini anlatırken soyut bir yol takip eder ve onun toplum içindeki diğer bireylerle ve devletle olan

¹ Mehmet Bayraktar, *İlim'de İz Bırakan Alimler*, Çev. Timur Kozukulov (Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı ve Oş İlahiyat Yayınları, 2016), 240.

² Abdikerim Abdırzakov, *Yusuf Balasaguni ve Onun Kutadgu Bilig Destanı* (Bişkek: 2018), 15.

³ Mustafa Kaçalın, *Kutadgu Bilig Metni*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr, 27.

⁴ Muzaffer Tunçel, *Yusuf Hâs Hâcib Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig* (Ankara: Sistem Ofset Basımevi, 2019), 59. Not: Eserin tam ismi uzun olduğundan dolayı bundan sonra kısaca "Tunçel, *Kutadgu Bilig*..." olarak geçecektir.

⁵ Bayraktar, *İlim'de İz Bırakan Alimler*, 240.

⁶ Abdilaziz Kalberdiev, *Kırgızların Dünya Tanımında Allah Anlayışı* (Oş: Türkiye Diyanet Vakfı ve Oş MÜ İlahiyat Fakültesi İlmî Eserleri:1., 2013), 24. Has Haciblik: Teşrifatçılık (Resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sırasına göre kabulü), baş mabeyncilik, baş katipliktir. (Sarayda halk ile ilişkileri yürütür, saraya gelen ziyaretçilerin ziyaretlerini düzenler, saray protokolü uygulamak için görevlendirilmiş kimsedir.) İbrahim Şener - Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı* 6. baskı, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 41.

⁷ Bayraktar, *İlim'de İz Bırakan Alimler*, s. 240.

⁸ Şener-Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, s. 42.

⁹ Necla Pekolcay, *İslami Türk Edebiyatı 1* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994), 70; Kalberdiev, *Kırgızların Dünya Tanımında Allah Anlayışı*, 25.

¹⁰ Zafer Önler, "Kutadgu Bilig'de Kut Kavramı", Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig, İstanbul, (26-27 Ekim 2009), ss. 1-2; Mustafa Alıcı, *Kutadgu Bilig'de Dini Öğeler*, (Tokat: Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012), 32.

ilişkilerini inceler. Bu yönüyle *Kutadgu Bilig* hem sosyolojik değerlendirmelere sahip hem de siyaset ilmini ilgilendiren bir eser hüviyeti kazanır.¹¹

Her ne kadar bu eser bir kelim veya fıkıh kitabı olmasa da Yusuf Has Hâcib'in etkili bir üslupla kaleme aldığı eserinden dinî konulardaki görüşleri tespit edilerek ortaya konulabilir. Yusuf Has Hâcib kitabında Allah ve Peygamber övgüsüne yer verir. Daha sonra yedi yıldız ve on iki burçtan söz eder. Bilgi ve akıl sahibi olmanın faziletlerine yer veren yazar, insanın başına olumlu veya olumsuz ne gelirse dilinden geleceğini, dilin insana fayda da zarar da verebileceğini anlatır.

Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*'in giriş kısmında okuyucuya hitapta bulunmuş, eserine niçin bu ismi verdiğini açıklamıştır. Gençliğin ne kadar güzel, yaşlılığın ise nice zorluklarla dolu olduğuna değinerek sözü getirmek istediği asıl konuya hazırlık yapmıştır. O, eserinde her biri ayrı değeri temsil eden dört temsilî kişiyi birbirleriyle konuşturmuştur. Bu kişiler aynı zamanda dört unsuru kendi bünyelerinde barındırırlar. Bu dört kişi:

1. Hükümdar Kün Toğdı: Adaleti ve doğru yolu temsil eder;
2. Vezir Ay Toldı: Devleti ve saadeti temsil eder;
3. Vezirin oğlu Öğdölmüş: Mantığı ve akli temsil eder;
4. Vezirin zâhid kardeşi Odgurmuş: Akıbeti temsil eder.

İnsanların iki dünyada peşinden koştukları, elde etmek istedikleri saadeti temsil eden Ay Toldı ile kâinatın üzerine kurulduğu doğru kanunu temsil eden Kün Toğdı arasında gerçekleşen karşılıklı konuşmalarda bireyin ve toplumun uyması gereken ahlak prensiplerine, öğütlere değinilir.¹² Bu bilgiler göz önünde bulundurularak *Kutadgu Bilig*'in adı geçen şahısların belli kavramları temsil etmesi nedeniyle, allegorik¹³ bir eser niteliğinde olduğu ifade edilebilir.

Kutadgu Bilig, tarih,¹⁴ dil,¹⁵ sosyoloji¹⁶ ve düşünce tarihi¹⁷ yönlerinden değerli bir belge niteliğindedir. Döneminde yaşayan insanlara ve devleti yönetenlere takip etmeleri gereken doğru yolu göstermek, yöneticilikle ilgili bilgiler vermek amacıyla yazılmıştır. Bu yönüyle onun öğretici (didaktik) bir eser olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak Karahanlı dönemindeki Türk aydınlarının kültür seviyelerini, duyuş ve düşünüş tarzlarını, dünya görüşlerini tanıtan bir eser hüviyetine de sahiptir.¹⁸

Kutadgu Bilig adına da yansıdığı gibi, insanın iki dünyasını da mutlu kılacak şeyleri ihtiva eden bir eserdir. Eser, Yusuf Has Hâcib'in Allah'a karşı samimi niyetini, akıllıların onu okuyarak istifade etmesi isteğini ortaya koyar.¹⁹ Bu bakımdan Yusuf Has Hâcib, kendisi yok olup gitse de yazdığı eserle dünyada bir iz bırakarak öğretilerinin kalması için çaba sarfetmiş bulunmaktadır. Belki ölüm Yusuf Has Hâcib için bir "son" anlamı taşısa da

¹¹ Şener-Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, 43.

¹² Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi* (Ankara: 2006), 152. Alıcı *Kutadgu Bilig'de Dini Öğeler*, 29.

¹³ Allegorik: Kelime anlamı "kinaye yollu, mecazi anlatım" demektir. İsti'are-i temsiliyye anlamına da gelen allegorik: "bir duygu ve düşünceyi başka bir varlık yoluyla sembolize etme sanatı" anlamına gelmektedir. *Büyük Türk Klasikleri* (İstanbul, 1985), 1: 132.

¹⁴ *Kutadgu Bilig*'in tarih yönüyle ilgili olarak bk. İbrahim Kafesoğlu, "Yazılışının 900. Yılı Münasebetiyle Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri", *TED*, sy. 1 (1970), s. 1-38.

¹⁵ *Kutadgu Bilig*'in dil yönüyle ilgili olarak bk. Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-*, (Ankara 1985).

¹⁶ *Kutadgu Bilig*'in sosyolojik yönüyle ilgili olarak bk. Mahmut Arslan, "Kutadgu Bilig Üzerine Sosyolojik Düşünceler", *İÜ Sosyoloji Dergisi* (İstanbul 1992), ss. 131-166.

¹⁷ *Kutadgu Bilig*'in düşünce tarihi yönüyle ilgili olarak bk. Sadık Türker, "Fikrî Muhtevası İçerisinde Kutadgu Bilig'in Kültür ve Medeniyet Tarihimizdeki Yeri", *Kutadgu Bilig*, sy. 2, İstanbul 2002, ss. 14-28; Mehmet Akıncı, *Türk İslam Siyasi Düşüncesi ve Kutadgu Bilig*, Yusuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 18-20 Kasım 2016, ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram (İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016), 149-161.

¹⁸ Şener-Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, 44.

¹⁹ Tunçel, *Kutadgu Bilig*, 500.

buradaki asıl mesele iyi adla yaşamak, iyi bir ad bırakabilmek ve öldükten sonra da halk arasında bu adla yaşamayı sürdürebilmektir.²⁰

1. KUTADGU BİLİĞ'DE PEYGAMBERLİK TASAVVURU

Kelâm ilminin temel konularını ilahiyât, sem'iyât ve nübüvvet/peygamberlik oluşturur. Bu üç ana konudan biri olan nübüvvet konusu; kavram alanı, imkânı, ispatı, gerekliliği, sona ermesi gibi pek çok yönden ele alınıp tartışılmıştır. Bir kimsenin çalışarak peygamber olamayacağı, yani nübüvvetin vehbî olduğu vurgulanmıştır.

Mâtürîdî geleneğe göre akıl her hakikati kavrayamaz. Böyle durumlarda peygamberin getireceği vahye ihtiyaç duyulur. İnsanlar, akıllarıyla Allah'ın varlığını bilebilseler de gayb ile ilgili konularda akıl yetersiz kalır, herhangi bir bilgi ortaya koyamaz.²¹ Bu çerçeveden bakıldığında Yûsuf Has Hâcib'in peygamberlik kurumunu bir inanç esası olarak kabul edip onun Allah tarafından seçkin insanlara bahşedildiğine inandığı görülmektedir.²² O, eserinde zühd anlayışını temsil eden Ogdurmuş'un diliyle nübüvvetin gerekliliğine dair kıssalara değinmiş, böylece geniş halk kitlelerinin peygamberlik kurumunu kabulünü kolaylaştırmıştır.²³ Mâtürîdî çizgiyi sürdüren *Kutadgu Bilig'*de de akıl nihai hakikatin kavrayıcısı olarak görülmez. Peygamberlerden çeşitli yönleriyle bahsedilerek hem yöneticilere hem de topluma ahlak esasları ve toplum düzenini sağlayan temel ilkeler onların örnekliği üzerinden verilir.

1.1. Kendisinden Bahsedilen Peygamberler

*Kutadgu Bilig'*de Yusuf Has Hâcib, peygamber kavramı yanında "resul ve nebî" kavramlarının Türkçedeki karşılığı olan "yalavaç",²⁴ "savcı"²⁵ ve "okıcı"²⁶ kelimelerini kullanmıştır. Yalavaç ve savcı kelimeleri "haberci", okıcı ise "insanları doğru yola davet eden davetçi" anlamına gelmektedir.²⁷ *Kutadgu Bilig'*de ismi yer alan veya kendileri hakkında bilgiye rastlanan peygamberler, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir. İslam düşüncesinde Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in "ülû'l azm" peygamber²⁸ olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.²⁹ Yusuf Has Hâcib'in burada adı geçen "ülû'l azm" peygamberlere eserinde yer verdiği görülmektedir. Ayrıca bu listede adı geçmeyen Hz. Âdem ve Hz. Süleyman ile peygamber olup olmadığı kesin olmayan Hz. Zülkarneyn'e de değinmiştir.

²⁰ Kaçalın, *Kutadgu Bilig Metni*, 336.

²¹ Mahmud b. Zeyd el-Lâmişî, *Kitâbü't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, thk. Abdülmecid et-Türki (Beyrut 1995), 87.

²² Ahmet Yıldırım, "Kutadgu Bilig'de Hz. Peygamber Telakkisi", **Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler** 18-20 Kasım 2016, Ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram (İstanbul: ŞenYıldız Yayıncılık, 2016), 411.

²³ Mevlüt Uyanık, "Yûsuf Has Hâcib'e göre Mutluluk Bilgisi", **Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler** 18-20 Kasım 2016, ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram (İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016), 109.

²⁴ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 4, 11, 12.

²⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 11, 28, 70, 78, 196, 205, 252, 325, 330, 337.

²⁶ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 11.

²⁷ Cemal Sofuoğlu, *Kuran ve Hadis Kültürünün Kutadgu Bilig'deki İzleri*. 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 5, 1989, 127-180.

²⁸ Ulû'l-azm, peygamberler hakkında kullanılan bir kavramdır. Allah'ın emirlerini yerine getirirken zorluklarla karşılaşan, bu sırada kararlı, sabırlı ve gayretli bir duruş gösteren, tarihte önemli dönüm noktalarında görev yapmış peygamberlere ulû'l-azm peygamberler denmektedir. Burada adı geçen peygambere ulû'l-azm dendiği gibi bütün peygamberlerin aynı vasfa sahip olduğunu iddia eden İslâm âlimleri de bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Şık-Ömer Sadıker, Nübüvvetle İlgili Bazı Kavram ve Konular", *Kelâm iv Sistematik Kelâm Nübüvvet ve Âhiret*, ed. İsmail Şık-Nail Karagöz (Ankara: Altınordu, 2019), 58-63.

²⁹ İbnü'l-Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'ül-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed (Riyad: Daru Tayyibe, 1999), 4: 172.

*Kutadgu Bilig'*de Peygamber kıssalarına öğüt verici bir dille Zahid Odgurmuş'un diliyle özet mahiyetinde göndermelerde bulunulur.³⁰ Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Hz. Âdem

3520 <i>Apa yazdı erse bayat kınadı,</i>	(Âdem yanılınca Allah onu gönderdi dünyaya,)
<i>Bu dünyâğ tünek kıldı erklig idi.</i>	(Bu dünyayı ona mesken etti güçlü Allah.)
3521 <i>Tünekte ne ârzû tiler sen tilek,</i>	(Sen zindanda ne arzu ve dilek ararsın,)
<i>Tilek uçmak içre bolur kut yölek.</i>	(Dilek cennet içinde bulunur.)
3522 <i>Apa uçmak içre yedi kör evin</i>	(Âdem cennet içinde yedi buğdayı,
<i>Arıñu kılındı bu dünyâ evin.³¹</i>	(Bu dünya evi ona arınması için yaratıldı.) ³²
219 <i>Ajunka apa éñmişinde berü,</i>	(Âdem dünyaya indiğinden beri,)
<i>Ukuşluğ uru keldi edgü törü³³</i>	(İyi töre anlayışla yapılageldi.) ³⁴

Yusuf Has Hâcib, Hz. Âdem kıssasına onun cennette işlediği hata üzerinden değinmiş ve bu hatası sonucu dünyaya gönderildiğini hatırlatmıştır. Böylece dünya, hata yapan Hz. Âdem'e ve dolayısıyla onun nesli olan insanoğluna hatalarından arınması için bir fırsat sunmak amacıyla yaratılmıştır. Ona göre peygamberlik Hz. Âdem ile birlikte başlamış ve insanlığı iyiye yöneltme amacına yönelik olarak sürdürülmüştür.

Hz. Nuh

6548 <i>Ajun bütrü tuttum sikender tutarca,</i>	(Dünyayı elimde tuttum İskender gibi,)
<i>Tükel nûh yaşın men yaşadım yaşattım.³⁵</i>	(Tam Nuh'un yaşı kadar yaşadım, yaşattım.) ³⁶

Bu dizelerde Yusuf Has Hâcib, gençlikte insanın güçlü, kudretli, uzun ömürlü olabileceğini ancak yaşlılığın bir gün gelip çatmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. İnsanın gençliğindeki güç ve kudretli hissetmesini İskender üzerinden, uzun ömrünün sanki hiç bitmeyeceği hissinde olduğunu ise Hz. Nuh'a benzeterek anlatmaktadır.

Hz. İbrahim

1483 <i>Bayatka tutuzdum munı yalwara,</i>	(Yalvararak bıraktım onu Allah'a,)
<i>Tilese küdezey küyer ot ara.³⁷</i>	(Dilerse gözetir yanan ateşin içinde.) ³⁸

Bu beyitler, Vezir Ay Toldı'nın Hükümdar Kün Toğdı'ya vasiyeti kısmında yer almaktadır. Ay Toldı, oğlunu Allah'a emanet bıraktığını ve Allah'ın dilemesi durumunda onu yanan ateşin içinde bile koruyabileceğini söylemektedir. Burada Hz. İbrahim'in ismi doğrudan geçmese de Allah'ın ateşe attığı sırada onu ateşten korumasına telmihte bulunmaktadır.

Hz. Musa

4715 <i>Kanı ol tayakı yılan bolğuçı,</i>	(Hani asası yılan olan,)
<i>Teñiz yarlıp ötrü yorıp keçgüçi.³⁹</i>	(Deniz yarılınca yürüyüp geçen.) ⁴⁰

³⁰ Yıldırım, "Kutadgu Bilig'de Hz. Peygamber Telakkisi", 407.

³¹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 186.

³² Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 286.

³³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 20.

³⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 48.

³⁵ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 507.

³⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 507.

³⁷ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 84.

³⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 141.

³⁹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 246.

⁴⁰ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 371.

Beyitte sözü edilen peygamberin Hz. Musa olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Hz. Musa'dan söz edilmektedir.⁴¹ Yine şu beyitlerde de Hz. Musa döneminde yaşayan ve ona düşmanlık etmekle kalmayıp kendisini tanrı zanneden Firavun'un kötü sonu hatırlatılmaktadır.

3526 Bayat-men tégüçi kişi télvesi, (Allah'ım ben diye böbürlenmiş kişi,)
Ajun koldı bardı uş ol itesi (Dünyayı istedi ama ölüp gitti, it gibi.)

Hz. Süleyman

4716 Kanı ol peri kuş bu yalñuk öze, (Hani peri, kuş ve insanlara,)
Uluğluk kılığlı kılınçı tüze.⁴² (Önder olan düzgün insan.)⁴³

Beyitte Hz. Süleyman'ın kuş, peri ve insanlara hükümdar olduğu belirtilmiştir, Kur'an-ı Kerim'de bu hususa şu şekilde değinilmiştir:

"Süleyman, Davud'a mirasçı oldu ve şöyle dedi: 'Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi ve bize her güzel şeyden verildi.' Doğrusu bu, apaçık bir lütuftur."⁴⁴

"Sabah bir aylık, akşam yine bir aylık mesafe kateden rüzgârı da Süleyman'ın emrine verdik ve O'nun için erimiş bakır kaynağından sel olarak akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı da O'nun önünde çalışırdı..."⁴⁵

Hz. İsa

4717 Kanı ol ölüğ tirgürügli kişi, (Hani ölüleri diriltmiş kişi,)
Ölümke tutuğ boldı âhır işi.⁴⁶ (Ölüme tutulmuş oldu son işi.)⁴⁷

Başka bir beyitte de kendisinden şöyle bahsedilir:

6550 Ya 'isâ bolup kökke ağdım takı men, (Ya İsa gibi olup göğe ağdım,)
Ya nûşîn-revân teg törü tüz yorıttım.⁴⁸ (Ya Nuşinrevan gibi adalet dağıttım.)⁴⁹

Burada söz edilen peygamber Hz. İsa'dır, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin sonuncusudur. "Ülü'l-azm" denilen peygamberlerden sayılır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın ölüleri dirilttiğinden şöyle bahsedilir:

"(İsa) İsrailoğullarına bir elçi olarak onlara, 'Size Rabbinizden mucize getirdim, size çamurdan kuş sûreti yaparım ve ona üflerim de Allah'ın izniyle o kuş oluverir. Yine Allah'ın izniyle körü ve alacalıyı iyileştiririm, ölüleri diriltirim' diyecek..."⁵⁰

Zülkarneyn (a.s.)

Zülkarneyn (a.s.) Kur'an-ı Kerim'de adı geçmesine rağmen peygamber olup olmadığına tereddüt edilen üç kişiden birisidir.⁵¹ Buna rağmen Yusuf Has Hâcib eserinde ona da yer vermiştir:

4714 Kanı ol toğardın batarka tegi, (Hani doğudan batıya değin,)
Yorıp el tutuğlı bu dünyâ begi.⁵² (Gidip iller alan dünya beyi.)⁵³

⁴¹ El-Bakara 2/51, 53, 54, 55, 60, 61, 67, 87; en-Nisâ 4/153, 164; el-Mâide 5/20, 22, 24; el-En'âm 6/84, 91, 154.

⁴² Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 246.

⁴³ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 371.

⁴⁴ en-Neml 27/16.

⁴⁵ es-Sebe' 34/12.

⁴⁶ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 246.

⁴⁷ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 371.

⁴⁸ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 338.

⁴⁹ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 507.

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/49.

⁵¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *DİA* (İstanbul 2007), 34: 259.

Hız. Zülkarneyn'in (a.s.) seferleri Kur'an-ı Kerîmde şöyle zikredilmiştir:

"O da (batıya doğru) bir yol tuttu. Nihâyet güneşin battığı yere vardığı zaman güneşi, sanki kara bir balçıkta batıyor gibi gördü..."⁵⁴

"Sonra yine bir yola koyuldu. Güneşin doğduğu yere ulaşınca, onun, kendilerini sıcaktan koruyacak bir örtü vermediğimiz bir halk üzerine doğduğuna şahit oldu."⁵⁵

1.2. Peygamberlerin Sayısı

6395 Neçe savçı tuğdı okıtçı amul, (Nice peygamber geldi, nice elçi,)

Bayat hükmi birle ayu berdi yol.⁵⁶ (Allah hükmüyle insanlara yol gösterdi.)⁵⁷

Görüldüğü üzere beyitlerde belli bir peygamber sayısı söylenmemiş, fakat gönderilen elçilerin sayısının çok olduğuna işaret edilmiştir. Ehl-i Sünnet kelâmcıları peygamberlerin sayıları konusunda kesin bir yargıya varılması durumunda peygamber olmayanların peygamber sayılabileceği veya gerçekten peygamber olarak gönderilenlerin peygamber sayılmayacağı gibi bir tehlikeden söz etmişler ve bu konuda herhangi bir sayı vermemişlerdir.⁵⁸

1.3. Peygamberlerin Ortak Özellikleri

Peygamberlik kurumunun ana konuları arasında bulunan peygamberlerin bazı ortak yönleri kelimelerinde ele alınıp açıklanmıştır. Bunlar bazen "görev" bazen "sıfat/özellik" kavramıyla ifade edilmiştir. Peygamberlerin dinî görevleri; tebliğ, tebyin, temsil, tebşir, inzar olarak sıralanmıştır. Bunlara ek olarak onların siyasî/askerî ve toplumsal görevlerinden de söz edilmiştir. Peygamberlerin ortak özellikleri ise insan olmaları, emanet, fetanet, tebliğ, sıdk, ismet, erkeklik ve kavimlerinin dilleriyle konuşmaları olarak belirlenmiştir.⁵⁹ *Kutadgu Bilig*'de bu duruma şu şekilde değinilmiştir:

1.3.1. Kendi Kavimlerinden Bir İnsan Olarak Seçilmiş Olmaları

Allah insanlara, insanlardan elçi göndermiştir. Üstelik bu insan, kendi kavimlerinden, kendi içlerinden, çok iyi tanıdıkları biridir. Bu, Allah'ın insanlara olan bir lütfu ve ihsânıdır.⁶⁰ Peygamberler insan olmak bakımından diğer insanlardan farklı değildirler. Hz. Peygamber, kendisinin insandan başka bir şey olmadığını ısrarla belirtmiştir.⁶¹ Dolayısıyla peygamberler birer insandırlar; her insan gibi onlar da yerler, içerler, çalışırlar, yorulurlar, evlenip çocuk sahibi olanları vardır. Nihayet hastalanır ve ölürlür. Peygamberlerde ulûhiyetten eser yoktur.⁶²

Kutadgu Bilig'de bu hususlar şu şekilde ifade edilmiştir:

34 Sevüg savçı idti bağırsak idi, (Sevgili peygamberi Allah gönderdi,)

Bodunda talusu kişide kedi.⁶³ (Halkın seçkini, insanların en iyisi.)⁶⁴

4718 Kanı ol kişide üdürmiş talu, (Hani insanların seçilmiş olanı,)

Kokuz kaldı dünya irildi tolu.⁶⁵ (Onsuz dünya bomboş kaldı.)⁶⁶

⁵² Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 246.

⁵³ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 371.

⁵⁴ el-Kehf 18/85.

⁵⁵ el-Kehf 18/89-90.

⁵⁶ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 330.

⁵⁷ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 493.

⁵⁸ Ömer en-Neseî, *Metnü'l-Akâid* (İstanbul: Fazilet Yay., ts.), 9; Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid* (İstanbul: Bahar Matbaası, 1973), 169.

⁵⁹ Şık- Sadıker, "Nübüvvetle İlgili Bazı Kavram ve Konular", 63-78.

⁶⁰ Mehmet Bulut, *Ehl-i Sünnete Göre Müslüman'ın İnanç Esasları* (İstanbul: Kampanya Kitapları Yayınevi, 2015), 142.

⁶¹ el- İsrâ 17/93.

⁶² Ahmet Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş* (İstanbul: Ensar Neşriyat Basımevi, 2006), 248.

⁶³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 5.

⁶⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 35.

⁶⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 246.

1.3.2. Evlenmeleri ve Çocuk Sahibi Olmaları

6391 *Apalı havâlı ajunka ilip,* (Âdem'le Havva dünyaya indiler,)

*Uruğ yadıtı dünyâ içinde kelip.*⁶⁷ (Gelip dünya içinde çoğaldılar.)⁶⁸

Bu beyitlerde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın evlenerek çoğaldıklarından söz edilir. Eserin 3. babında ise Hz. Muhammed'in dört sahabisinden söz ederken aslında Hz. Muhammed'in de diğer insanlar gibi aile kurduğu ifade edilir:

50 *İki kadın erdi küdegü iki,* (İkisinden kadın aldı, ikisi güveyi,)

*Bular erdi üdrüm bodunda yegi.*⁶⁹ (Bunlardı halkın en iyileri.)⁷⁰

Aynı babda Hz. Osman'dan bahsederken Hz. Peygamber'in çocuk sahibi olduğuna ve kızlarını kendisiyle evlendirdiğine değinmiştir.⁷¹

1.3.3. Ölümlü Olmaları

Peygamberler, beşer olmaları nedeniyle diğer insanlar gibi ölümlü varlıklardır. Kur'an-ı Kerim'de bu durum "(Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir."⁷² âyetiyle dile getirilmektedir. Eserin çeşitli yerlerinde ölümden söz edilirken, Allah katında çok değerli bir konuma sahip olmalarına rağmen peygamberlere de ölümün geleceğinden bahsedilir:

1200 *Ölüm yüz kılar erdi erse körüp,* (Ölüm karşısındakine göre davransaydı,)

*Ağır savcılar kalay erdi turup.*⁷³ (Bütün peygamberler ölmezdi.)⁷⁴

4838 *Ağır savçılarığ ilette ölüm,* (Değerli peygamberleri ilette ölüm,)

*Adın kim itügey ot em ya tolum.*⁷⁵ (Kim bulabilir ona karşı ilaç ot ya da dolum.)⁷⁶

6290 *Tuğuğlı ölür ök sevüg cân barur,* (Doğan ölür, sevgili can gider,)

*Kerek beg kerek kul ne savçı kalur.*⁷⁷ (Ne bey, ne kul, ne peygamber kalır.)⁷⁸

Görüldüğü üzere Yusuf Has Hâcib eserinde peygamberlerin hayatlarına yer vermiş, onları kendisine örnek almış, onlara sevgi ve saygısını belirtmekle beraber insanüstü, ölümsüz bir varlık konumuna da yükseltmemeye özen göstermiştir.

1.4. Peygamberlerin Ortak Vasıfları

Peygamberler insanlar arasından seçilirler. Ancak onlar insanlara ait olan bazı özelliklerde en yüksek kapasiteye sahiptirler. Onlar bu yüksek kapasitelerinden elçilik görevi esnasında yararlanırlar. Böylece elçilik görevlerini layıkıyla yerine getirirler. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Kutadgu Bilig*'de bu anlamda bahsi geçen nitelikler şunlardır:

1.4.1. Sıdk ve Emânet

Yüce yaratıcı; "Eğer peygamber bize istinaden bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık, sonra onun şah damarını kopartıverirdik"⁷⁹ beyanıyla peygamberlerin asla

⁶⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 371.

⁶⁷ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 330.

⁶⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 492.

⁶⁹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 11.

⁷⁰ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

⁷¹ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 37.

⁷² ez-Zümer 39/30.

⁷³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 70.

⁷⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 121-122.

⁷⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 252.

⁷⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 379.

⁷⁷ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 325.

⁷⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 484.

⁷⁹ el-Hâkka 69/44-46.

yalan söylemediklerini bildirmiştir. Peygamberler her konuda, özellikle vahiy konusunda güvenilir kimselerdir. Peygamberler Allah'ın emir ve yasaklarını değiştirmeden, artırıp eksiltmeden insanlara ulaştırmışlardır. Müellifimiz, peygamberlerin sıdk ve emanet vasıfları taşıdıklarına şöyle değinir:

42 Bayat rahmeti erdi halkı öze, (Allah rahmetiydi o halk üzerine,)
Kılınçı silig erdi kılkı tüze.⁸⁰ (Dürüsttü, güvenilirirdi kendisine.)⁸¹

1.4.2. Tebliğ

Ahzab suresinde peygamberimiz Hz. Muhammed hakkında "Hem onu Allah'ın izni ile bir davetçi ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik."⁸² buyrulur. Yusuf Has Hâcib'in, peygamberleri ayette geçen benzetmelerle anlatması dikkat çekicidir. O, Hz. Muhammed'in şahsında peygamberlerin tıpkı bir ışık gibi insanlığı aydınlattıklarını, ilahî mesajları getirdiklerini söyler:

35 Yula erdi halkka karanku tüni, (Karanlık gecede halka ışık oldu,)
Yaruklukı yadı yaruttı seni. (Işığıyla seni aydınlattı.)
36 Okıçı ol erdi bayattın sana, (Çağrı getirdi o Allah'tan sana,)
Sen ötrü köni yolka kirdin tona.⁸³ (Bundan ötürü girdin sen doğru yola.)⁸⁴
6395 Neçe savçı tuğdı okıtçı amul, (Nice peygamber geldi, nice elçi,)
Bayat hükmi birle ayu berdi yol.⁸⁵ (Allah hükmüyle insanlara yol gösterdi.)⁸⁶

1.4.3. Fetânet

Eserde Yusuf Has Hâcib Hz. Muhammed'den bahsederken onun engin bilgisinden ve hakîm oluşundan şöyle bahseder:

6488Yakşı aymış büğü bilgi keñ, (Hakîm, bilgisi geniş, dünyayı tecrübe etmiş,)
Ajunuğ sınağlı akı elgi keñ.⁸⁷ (Cömert ve eli açık olan insan çok güzel söylemiş.)⁸⁸

1.4.4. İsmet

Kutadgu Bilig'in kahramanlarından hükümdar, Ogdurmuş'a Ögdülmüş ile bir mektup gönderir. Ogdurmuş dünyanın kusurlarından bahsederken Hz. Âdem'in dünyaya indirilme nedenini de anlatır. Burada Hz. Âdem'in hata yaptığının ve yanıldığının söylenmesi, ismet sıfatı tartışmaları bağlamında önemli bir tespittir.

3520 Apa yazdı erse bayat kınadı, (Adem yanılınca Allah onu kınadı,)
Bu dünyâğ tünek kıldı erklig idi. (Bu dünyayı ona mesken etti güçlü Allah.)
3522 Apa uçmak içre yedi kör evin, (Adem cennet içinde yedi buğdayı,)
Arınu kılındı bu dünyâ evin.⁸⁹ (Bu dünya evi ona arınması için yaratıldı.)⁹⁰

⁸⁰ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 5.

⁸¹ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

⁸² el-Ahzâb 33/45.

⁸³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 5.

⁸⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 35.

⁸⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 330.

⁸⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 493.

⁸⁷ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 335.

⁸⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 499.

⁸⁹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 186.

⁹⁰ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 286.

2. HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ

Türk dünyasında ve özellikle Orta Asya'da Hz. Muhammed, kimi zaman merhametli bir baba, aç ve çıplakların barınağı, kimsesizlerin hâmisî; kimi zaman da milli birliğin tesisi ve devletin devâmı için adâlet öneren, yabancı olanla birlikte yaşamayı öğreten, Millet'in Ata'sı ve kavmin "Aksakal"ı olarak görülmekte ve otoriteyi temsil etmektedir.⁹¹ Hz. Muhammed'e olan sevgisi o kadar fazladır ki Yusuf Has Hâcib'e göre o olmasaydı ne yer ve gökler yaratılırdı ne de Hz. Âdem'in tevbesi kabul edilirdi.⁹²

O, eserin baş kısmında Hz. Muhammed'i tanıtır, güzel ahlakından söz eder ve tevazuu sahibi, hoşgörülü, edepli ve cömert olduğu anlatır:

43 *Tüzün erdi alçak kılınçı silig,* (Alçak gönüllüydü, hoş tavrılıydı,)

*Uvutluğ bağırsak akı keñ elig.*⁹³ (Edepli idi, içtendi ve eli açıktı.)⁹⁴

Kendisinin Müslüman olduğunu ve peygambere olan bağlılığını göstermek için Yusuf Has Hâcib *Kutadgu Bilig*'in baş kısmında şöyle demiştir:

28 *Ay muşuz idim sen bu muñluğ kuluğ,* (Ey dertsiz Allah'ım, sen bu dertli kulunun,)

Suyurkap keçürgil yazukın kamuğ. (Acıyıp bağışla tüm günahlarını.)

46 *Öñül badım emdi anıy yoluña,* (Şimdi onun yoluna gönül bağladım,)

*Sevip sözi tuttum bütüp kavlıña.*⁹⁵ (Sevip sözünü tuttum, kavline uydum.)⁹⁶

Böylece o, Hz. Muhammed'in yoluna gönül bağladığını ve onu sevip sözüne uyduğunu dile getirerek imanını ikrar etmektedir.

Allah peygamberimiz Hz. Muhammed'i âlemlere rahmet olarak gönderdiğini bildirmiş ve bu hususa Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer vermiştir: "*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*"⁹⁷ Eserde tespit ettiğimiz beyit ise mânen yukarıdaki ayetlerle örtüşmektedir:

42 *Bayat rahmeti erdi halkı öze,* (Allah rahmetiydi o halk üzerine,)

Kılınçı silig erdi kılkı tüze. (Dürüsttü, güvenilirli kendisine.)⁹⁸

Aşağıdaki beyitler ise Peygamberimiz'in Allah'tan insanların iyiliğini dilediğini, tek davasının ümmetini kurtarmak olduğunu, ayrıca İslam dinine tabi olanların yanında bütün insanlığın kurtuluşu ermeleri için dua ettiğini anlatır. Hz. Muhammed'in merhametinin bir anne-babanın merhametinden daha da güçlü olduğunu dile getirir:

40 *Kamuğ kadğusu erdi ümmet üçün,* (Bütün kaygısı ümmeti içindi,)

Kutulmak tiler erdi râhat üçün. (Kurtulup rahata ermesini isterdi.)

41 *Atada anada bağırsak bolup,* (Atadan anadan daha içtendi,)

*Tiler erdi tutçı bayattın kolup.*⁹⁹ (Allah'tan hep bunu dilerdi.)¹⁰⁰

Peygamberlik kurumu Hz. Muhammed ile sona ermiştir. Ondan sonra artık Allah bir daha insanlara peygamber göndermeyecektir. "*Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur...*"¹⁰¹ ayeti bu gerçeği ifade etmektedir.

⁹¹ Yıldırım, "Kutadgu Bilig'de Hz. Peygamber Telakkisi", 414.

⁹² Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 426.

⁹³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 13.

⁹⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

⁹⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 5.

⁹⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 35.

⁹⁷ el- Enbiya, 21/107.

⁹⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

⁹⁹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 11.

¹⁰⁰ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

¹⁰¹ el-Ahzâb 33/40.

Onun getirdiği İslam dini kıyamete kadar insanlığı aydınlatmaya devam edecektir.¹⁰² Bu gerçeği yazar şu şekilde zikretmiştir:

45 *Başı erdi öndün kamuğ başçika,* (Halka önder olanların başıydı,)
*Kedin boldı tamğa kamuğ savçika.*¹⁰³ (Bütün peygamberlerin sonuncusuydu.)¹⁰⁴

3. HZ. PEYGAMBER'İN ASHÂBİ

Sahâbe, Hz. Muhammed'e ilk inanan ve onunla birlikte türlü zorluklara göğüs geren, ona beslediği sadâkat ve teslimiyetle öncü Müslüman nesil olarak bilinmektedir. Onlar, İslam'ın yayılması ve doğru anlaşılması için büyük çaba sarfetmişler, bu nedenle de bütün Müslümanların gözünde eşsiz bir yere sahip olmuşlardır. Özellikle Peygamber'imizin vefatından sonra halifelik görevini üstlenen dört yüce şahsiyetin gönüllerimizde ayrı yeri vardır.

Yusuf Has Hâcib'in Hz. Muhammed'e olan sevgisi onun sahabilerine doğru da taşmıştır. O, eserin giriş kısmı ile Tanrı övgüsü bölümünün peşinden gelen iki bölümde yani 34. ve 62. beyitlerde Hz. Muhammed'e övgünün yanında dört halifeye de övgüde bulunmuştur. Bu bölümlerde dört halifeden ve onların Hz. Muhammed ile olan akrabalık ilişkilerinden söz etmiştir. Bunlar sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. *Kutadgu Bilig*'de onlara dair şu dizeler yer almaktadır:

49 *Anıñ dört eşi ol avıñu körüp,* (Bu dört kişi onun arkadaşıydı,)
Keñeşçi bular erdi birle turup. (Her işte onun yardımcılarıydı.)
 50 *İki kadın erdi küdegü iki,* (İkisinden hanım aldı, ikisi güveyi,)
*Bular erdi üdrüm bodunda yegi.*¹⁰⁵ (Bunlardı halkın en iyileri.)¹⁰⁶

Hz. Ebu Bekir (r.a.)

51 *Atik erdi aşnu kamuğda oza,* (Hepsinden önce gelir Ebubekir,)
Bayatka bütüglü köñül til tüze. (Allah'a inanan, özü sözü bir.)
 52 *Uluğ kıldı mâlı teni cânını,* (Malını, canını, tenini verdi,)
*Yalavaç sevinçi tiledi köni*¹⁰⁷ (Peygamberin rızasıydı tek dileği.)¹⁰⁸

Hz. Ömer (r.a.)

53 *Basa fârûk erdi kişi üdrümi,* (Sonra Ömer geldi, insanların seçkini,)
Tili köñli bir teg bodun ködrümi. (Dili, gönlü bir, halkın sevdiği.)
 54 *Bu erdi basutçı köni dinka kök,* (Doğru dinin temeli, yardımcısı,)
*Şeriat yüzündin kiterdi eşük.*¹⁰⁹ (Şeriatın yüzünden perdeyi o kaldırdı.)¹¹⁰

Hz. Osman (r.a.)

55 *Basa usmân erdi uvutluğ silig,* (Sonra Osman vardı, yumuşak huylu,)
Kişide üdürmiş akı keñ elig. (Seçkindi, edepli ve eli boldu.)
 56 *Fidâ kıldı barın neñin hem özin,* (Feda etti malını ve kendisini,)

¹⁰² Mustafa Erdem, *Allah Katındaki Din İslam* (Ankara: Tulpars Yayınları, 2020), 116.

¹⁰³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 13.

¹⁰⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

¹⁰⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 13.

¹⁰⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36.

¹⁰⁷ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 13.

¹⁰⁸ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 36, 37.

¹⁰⁹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 14

¹¹⁰ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 37.

*Yalavaç añar berdi iki kızın.*¹¹¹ (Peygamber ona verdi iki kızını.)¹¹²

Hz. Ali (r.a.)

57 Ali erdi munda basakı talu, (Ali vardı sonra bambaşka, akıllı,)

Kür ersig yürekliğ meşesi tolu. (Cesur, kahraman ve yürekli.)

58 Akı erdi elgi yüreki tedük, (Cömert, bilgili ve temiz yürekli,)

Biligliğ sakınuk kör atı bedük. (Günahtan sakınırdı, büyüktü adı.)

59 Bular erdi din hem şeriat köki, (Bunlardı dinin, şeriatın kökü,)

*Bular yüdti kâfir munâfık yüki.*¹¹³ (Bunlar çekti kâfir, münafık yükünü.)¹¹⁴

Kutadgu Bilig'in içerisindeki söz konusu dört sahabiye yönelik medhin sonundaki beyit, insanın bu şahsiyetlerde bulunan tüm vasıfları benimsediğinde hayatın amacına ulaşacağını söylemektedir. Yani Yusuf Has Hâcib böylece kendisine Hz. Peygamber'den sonraki örnek kişileri sayarak güzel bir hayat yaşamak için bunları örnek almayı adeta bir şart olarak görmektedir. Aynı zamanda halifeleri lakab ve vasıflarıyla tanıması ve eserinde yer vermesi yazarın İslam'a ilk hizmet veren ve İslam'ı bütün dünyaya yayma çabasında hayatlarını geçiren sahabileri tanıdığı ve öncü tuttuğu anlamına da gelmektedir.

60 Bu tört eş maña tört tadu tegturur, (Bu dört kişi bana dört asıl unsur,)

Tüzülse tadu çın tiriglik bolur. (Denkleşse unsurlar yaşam tam olur.)

61 Meniñdin bularka üküş miñ selâm, (Benden onlara bin selam olsun,)

Tegürgil idim sen kesüksüz ulam. (Rabbim selamım seninle onlara ulaşsın.)

62 Olarnı meniñdin sevindür tuçı, (Benden yana hoşnut olsunlar,)

*Uluğ künde kılğıl elig tuttaçı.*¹¹⁵ (Ulu günde elimi tutsunlar.)¹¹⁶

4. EHL-İ BEYT SEVGİSİ

Kutadgu Bilig'de "Ali Evladı İle Münasebeti Söyler" diye bir başlık bulunmaktadır. Bu başlık altında müellif, Ehl-i Beyt'in Hz. Muhammed'in akrabaları olmaları nedeniyle sevimleri ve sayılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Yusuf Has Hâcib'e göre toplumsal ilişkiler bağlamında hizmetkârlar ve beyin adamları kendileriyle münasebet kurulacak kimselerdir. Bunlara ilave olarak Ehl-i Beyt de aynı kapsamda yer almaktadır. Bu yaklaşım Yusuf Has Hâcib nazarında Ehl-i Beyt'in toplumda önemli bir statüye sahip özel bir kesim olarak kabul edildiğini göstermektedir.¹¹⁷ Ehl-i Beyt'in anlatıldığı beyitler şunlardır:

4336 Er atta öñin beg kişisinde taş, (Erattan başka, bey adamları dışından,)

Katılğu kişiler bu ol ay kadaş. (Katılacağın kişiler şunlar ey kardeş!)

4337 Olarda biri savçı urğiturur, (Onlardan biri peygamber soyudur,)

Bularnı ağır tutsa kut kıv bulur. (Bunlara değer veren mutlu olur.)

4338 Bularnı katığ sev köñülde berü, (Bunları çok sev, gönülden içten,)

Neñin edgülük kıl baka tur körü. (Malınla iyilik yap bakıp görerekten.)

¹¹¹ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 14.

¹¹² Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 37.

¹¹³ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 14.

¹¹⁴ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 37.

¹¹⁵ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 14.

¹¹⁶ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 37.

¹¹⁷ Yusuf Gökâlþ, *Kutadgu Bilig'de Sahabe ve Ehli Beyt Algısı ve Türk Din Anlayışına Yansımaları* (İstanbul: 13. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016), 74.

- 4339 *Bular ehlibeyt ol habibka kadaş,* (Bunlar Ehl-i beyttir, habibin akrabası,
Habib savçı hakkı için sev adaş. (Habib Peygamber hakkı için sev onları.)
 4340 *İçin irtemeğil ya kılın tözin,* (İçini irdeleme ya da tavrını,
*Meger tilde teşsiz yoritsa sözin.*¹¹⁸ (Eğer ağzından çıkarmazsa densiz sözü.)¹¹⁹

Bu beyitlerde Peygamber nesline mensup insanlarla münasebette bulunulurken onlara hürmet gösterilmesi istenmiş, aralarında geçen çeşitli olayların fazla kurcalanmaması gerektiği belirtilmiştir. Onları peygamber hakkı için sevmek gerektiği öğütlenmiştir. Onlara sevgi beslediği sürece devlet ve saadete kavuşulacağı hatıratılmıştır. Peygamber nesline içten bir sevgi beslemesi, onlara iyi bakılması ve ihtiyaç duyduklarında yardımda bulunulması tavsiye edilmiştir.¹²⁰

5. ŞEFAAT

Yusuf Has Hâcib'in eserinde Hz. Peygamber'den bahsettiği kısımlarda dile getirdiği konulardan biri de şefaattir. O, şöyle der:

- 1153 *Sana tapnur erdi meniñ bu özüm,* (Sana tapınırdı benim bu özüm,
 Munukı ecel tuttı kesti sözüüm. (İşte ecel geldi, kesti sözüüm.)
 1154 *Kutulğu yérim yok yétürdüm bilig,* (Kaçacak yerim yok, yitirdim bilgiyi,
 Senin rahmetiñ tutsu emdi elig. (Senin rahmetin tutsun şimdi elimi.)

Bu beyitlerde şefaatin tamamen Allah'a ait olduğunu bildiren âyete¹²¹ göre Allah'ın rahmetinin elini tutmasını (şefaatinin) isteyen Yusuf Has Hâcib, aşağıdaki beyitlerde ise Hz. Muhammed'in kendisine şefaet etmesini Allah'tan niyaz etmektedir.

- 30 *Sevüg savçı birle kopurğıl meni,* (Sevgili peygamberle birlikte kıl beni,
 Elig tuttaçı kıl könilik küni. (Elimden tutsun kıyamet günü.)
 47 *İlâhi küdezgil meniñ köñlümi,* (Allah'ım sen gözet benim gönlümü,
 Sevüg savçı birle kopur kopğumi. (Sevgili peygamberle kesme bağımı.)
 48 *Kiyâmette körkit tolun teg yüzün,* (Kıyamette göster dolunay yüzünü,
 Elig tuttaçı kıl ilâhi özin.¹²² (İlahi, o tutsun benim elimi.)¹²³

O, şefaati hem Allah'a hem de Hz. Muhammed'e atfederek dinî literatürdeki şefaet tartışmalarından haberdar olduğunu göstermektedir.

6. SALÂT Ü SELAM

Yukarıda da belirtildiği üzere yazar kendisinin Hz. Peygamber'e tabi olduğunu, onun yolunu tuttuğunu söyler. Kitabın giriş mahiyetinde olan bölümlerinin birini tamamen ona övgüye ayırmış olmakla birlikte çeşitli sebeplerle eserin farklı yerlerinde Hz. Muhammed'e salavat getirir. Yusuf Has Hâcib son bölümdeki beyitlerde de Allah'ın mağfiretini dilemiş ve Peygamberimize olan sayısız selamlarıyla eserini tamamlamıştır:

- 6519 *Tümen miñ selâmım tegür savçıka,* (Yüz binlerce selamım ulaşsın
 peygambere,)
 Ol edgü kulavuz köni yolçıka.¹²⁴ (O iyi kılavuza, doğru yolu gösterene.)¹²⁵

¹¹⁸ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 229.

¹¹⁹ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 344.

¹²⁰ Gökalkp, *Kutadğu Bilig'de Sahabe ve Ehli Beyt Algısı ve Türk Din Anlayışına Yansımaları*, 74.

¹²¹ ez-Zümer 39/44.

¹²² Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadğu Bilig Metni*, 12-13.

¹²³ Tunçel, *Kutadğu Bilig*, 35-36.

SONUÇ

Kutadgu Bilig'in çok sağlam bir İslam inanç temeli bulunmaktadır. Bu bakımdan onun son derece kıymetli bir İslam kültür eseri olduğunda şüphe yoktur. Edebi tür olarak Türk-İslam sentezini yansıtan ilk eserdir. Eserdeki peygamber tasavvurunun Hanefî-Mâtürîdî kelimeler okulunun görüşleri ile örtüştüğü belirlenmekle birlikte, İslam'dan önceki Türk düşüncesinde yer alan çeşitli unsurların bunlarla kaynaşmış bir şekilde eserde yer aldığı da ifade edilebilir.

Yusuf Has Hâcib'in bu eserinin kendisinden sonra gelen Türk boyları üzerinde ciddi bir etki bıraktığı söylenebilir. Karahanlılar döneminden itibaren günümüze kadar Kırgızlar İslam'ın Sünnetlik kapsamındaki Hanefî çizgisi içerisinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ancak Sovyet döneminde yürütülen ateizm propagandası ve halkı kültüründen uzaklaştırma çabaları neticesinde günümüzde toplumda İslam'a yabancılaşan fikirler ve bu dine mensubiyetlerini inkar edenler bulunmaktadır. Bu bakımdan *Kutadgu Bilig*'in gündemde tutulması ve sürekli işlenmesi, söz konusu Sovyet tesirini bir nebze de olsa dengeleyecek ve özellikle Kırgız Müslümanlarının İslam'a daha da yakınlaşmasını temin edebilecektir.

Yusuf Has Hâcib, peygamberleri anlatırken Kur'anî kavramlardan çok kendi kültürüne ait kavramları seçmiştir. Bunun nedeni İslamî değerleri toplumun daha kolay benimsemesini sağlamak olsa gerektir. Yukarıda geçen beyitleri göz önüne getirdiğimizde yazarın peygamberlerin insan olma açısından diğer insanlardan bir farkı olmadığını ortaya koyduğu görülmektedir. Yazar, peygamberlerde bulunması gereken vasıfları tüm eserine yayarak ifade etmiştir.

Yazar, peygamberlik kurumuna yaklaşırken Ehl-i Sünnet'in Hanefî-Mâtürîdî kanadının itikadına uygun görüşler serdetmiştir denilebilir. Bu bağlamda, söz gelimi kadın peygamberden söz etmeyişi, yazarın peygamberlik anlayışının Hanefî-Mâtürîdî çizgisi içerisinde olduğunu da tasdik eder mahiyettedir. Öte yandan kelimeler ilminde tartışma konusu olan Hz. İsa'nın durumuyla ilgili olarak kesin bir şekilde onun öldüğünü kabul etmesi ise dikkate değer başka bir husustur.

KAYNAKÇA

- Abdırazakov, Abdikerim. *Yusuf Balasaguni ve Onun Kutadgu Bilig Destanı*. Bişkek: 2018.
- Akıncı, Mehmet. "Türk İslam Siyasi Düşüncesi ve Kutadgu Bilig". Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 18-20 Kasım 2016, ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram, İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016, 149-161.
- Alıcı, Mustafa. *Kutadgu Bilig'de Dini Öğeler*. Tokat: Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Arslan, Mahmut. "Kutadgu Bilig Üzerine Sosyolojik Düşünceler". *İÜ Sosyoloji Dergisi*, İstanbul 1992, s. 131-166.
- Bayraktar, Mehmet. *İlim'de İz Bırakan Alimler*. Çev. Timur Kozukulov, Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı ve Oş İlahiyat Yayınları, 2016.
- Bulut, Mehmet. *Ehl-i Sünnete Göre Müslüman'ın İnanç Esasları*. İstanbul: Kampanya Kitapları Yayınevi, 2015.
- Büyük Türk Klasikleri*. İstanbul, 1985.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-*. Ankara 1985.
- Gökalp, Yusuf. *Kutadgu Bilig'de Sahabe ve Ehli Beyt Algısı ve Türk Din Anlayışına Yansımaları*. İstanbul: 13. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016.
- İbnü'l-Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm*. thk. Sami b. Muhammed, Riyad: Daru Tayyibe, 1999.

¹²⁴ Kaçalın, *Yûsuf Hâs Hâcib Kutadgu Bilig Metni*, 337.

¹²⁵ Tunçel, *Kutadgu Bilig*, 501.

- Kaçalin, Mustafa. *Kutadgu Bilig Metni*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Yazılışının 900. Yılı Münasebetiyle Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri". *TED*, sy. 1 1970, ss. 1-38.
- Kalberdiev, Abdilaziz. *Kırgızların Dünya Tanımında Allah Anlayışı*. Oş: Türkiye Diyanet Vakfı ve Oş MÜ İlahiyat Fakültesi İlmî Eserleri: 1., 2013.
- Kılavuz, Ahmet Saim. *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat Basımevi, 2006.
- Lâmişî, Mahmud b. Zeyd. *Kitâbü't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*. thk. Abdülmecid et-Türki, Beyrut: 1995.
- Nesefî, Ömer. *Metnü'l-Akâid*. İstanbul: Fazilet Yay., ts.
- Pekolcay, Necla. *İslami Türk Edebiyatı I*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.
- Sofuoğlu, Cemal. *Kuran ve Hadis Kültürünün Kutadgu Bilig'deki İzleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 5, 1989.
- Şener, İbrahim - Yıldız, Alim. *Türk İslam Edebiyatı*. 6. baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Şık, İsmail - Sadıker, Ömer. "Nübüvvetle İlgili Bazı Kavram ve Konular". *Kelâm IV Sistematik Kelâm Nübüvvet ve Âhîret*, ed. İsmail Şık-Nail Karagöz, Ankara: Altınordu, 2019.
- Taftazânî. *Şerhu'l-Akâid*. İstanbul: Bahar Matbaası, 1973.
- Tunçel, Muzaffer. *Yûsuf Hâs Hâcib Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig*. Ankara: Sistem Ofset Basımevi, 2019.
- Türker, Sadık. "Fikrî Muhtevası İçerisinde Kutadgu Bilig'in Kültür ve Medeniyet Tarihimizdeki Yeri". *Kutadgu Bilig*, sy. 2, İstanbul 2002, ss. 14-28.
- Uyanık, Mevlüt. "Yûsuf Has Hâcib'e göre Mutluluk Bilgisi", Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 18-20 Kasım 2016, ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram, İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Peygamber". *DİA*. İstanbul 2007, 34: 257-259.
- Yazıcı, Nesimi. *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: 2006.
- Yıldırım, Ahmet. "Kutadgu Bilig'de Hz. Peygamber Telakkisi". Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 18-20 Kasım 2016, Ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram, İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016.

STRUCTURED ABSTRACT

This study aims to reveal the perspective of Yusuf Has Hâcib (d. 1077) on the institution of prophethood within the framework of the work named Kutadgu Bilig, that has an important place in shaping the understanding of religion of the Turks. Kutadgu Bilig, written in the 11th century, is among the main sources of the history of Turkish thought. In this work, Yusuf Has Hacib, with his unique poetic style, revealed his views on religious issues in a way that can be easily understood and kept in mind. Based on his views, we can find the opportunity to determine the basic features of the Turkish understanding of religion. Yusuf Has Hacib reflected his views in many areas of Islam in a literary style in his work. Among these, there are also matters of faith. His views on the institution of prophethood are particularly noteworthy. He approached the institution of prophethood with respect and reverence. He also talked about some other prophets, especially Muhammad, and expressed their various characteristics. Adam, Moses and Jesus are among them. While talking about Muhammad, he meticulously reflected his respect and dignity in the lines. Emphasizing his good morals, the author elucidated his decency and generosity in this context. The author, who does not forget the companions of Muhammad and especially the four caliphs, mentions the four caliphs to he discussed him in terms of kinship relations with Muhammad. He also said that he took the good morals of all the companions and the four caliphs as an example. Yusuf Has Hacib saw the institution of prophethood as a guide to be followed for the salvation of the world and the hereafter. For, following the path of the prophets, who are the messengers of Allah on earth, means following the path of Allah. Likewise, the last of the prophets, those who follow Muhammad are also worthy of the respect and honor shown to him. Therefore, the Companions, especially the four caliphs, are worthy of praise. In Kutadgu Bilig, which Yusuf Has Hâcib wrote with this understanding, the institution of prophethood was especially mentioned by He evaluated it in the person of Muhammad and emphasized the respect for the Companions, who were exposed to various difficulties in the early periods of Islam. In this respect, in our study, after giving information about the work and the author, Yusuf Has Hacib's vision of prophethood is given. The features that made Muhammad superior to other prophets and his respect for himself and his descendants were discussed. It is seen that his views on the Prophet, Ahl al-Bayt and the Companions reflect the Hanafi-Mâturîdî interpretation. Not giving a number about the number of prophets, not mentioning female prophets, accepting and defending intercession can be counted as clues in this regard. Kutadgu Bilig has shaped the Turkish intellectual life after the period it was written. Yusuf Has Hacib's sincere efforts yielded results and the Turkish world was able to gain a Muslim Turkish identity with the contribution of his work. Our study has been actualized with literature review, source analysis, comparison and evaluation methods.